

**BO'LAJAK GEOGRAFIYA FANI O'QITUVCHILARINING
PEDAGOGIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA
INNOVATION YONDASHUVLAR**

Bahromova Muhayyo Imomqul qizi
*Samarqand davlat pedagogika instituti,
Geografiya kafedrası magistranti
baxromovamuxayyo190@gmail.com*

Abstract. The article provides detailed information on opportunities and innovative approaches for developing the pedagogical activities of future geography teachers. It discusses effective teaching mechanisms through modern education, information and communication technologies, and didactic tools, as well as ways to improve quality in higher education institutions. The importance of innovation and novelty in education, their differences, and their impact on the education system are analyzed. The article emphasizes the necessity of using innovative approaches in pedagogical activity to enhance the quality of education and prepare learners as specialists capable of meeting the demands of modern society.

The article also analyzes various approaches to implementing pedagogical innovations in higher education institutions, including individual, multi-subjective, humanistic, and individual-creative approaches. It discusses the opportunities for educators to adopt and apply new pedagogical technologies, including the integration of innovative teaching methods and technologies into the classroom process.

Keywords. *pedagogical innovation, educational technologies, information and communication technologies, innovative approaches, pedagogical process.*

Annotatsiya.

Maqola bo'lajak geografiya fani o'qituvchilarining pedagogik faoliyatini rivojlantirish imkoniyatlari va innovatsion yondashuvlari haqida batafsil ma'lumot beradi. Unda zamonaviy ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va didaktik vositalar orqali o'qitishning samarali mexanizmlari, shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida sifatni yaxshilash yo'llari muhokama qilingan. Ta'limda innovatsiya va novatsiyaning ahamiyati, ularning farqlari va ta'lim tizimiga ta'siri tahlil qilingan. Pedagogik faoliyatda innovatsion yondashuvlarni qo'llash orqali ta'lim sifatini oshirish va ta'lim oluvchilarni zamonaviy jamiyat talablariga javob beradigan mutaxassislar sifatida tayyorlash zaruratini ta'kidlagan.

Maqolada, shuningdek, oliy o'quv yurtlarida pedagogik innovatsiyalarni joriy etishning turli yondashuvlarini, jumladan individual, ko'p subyektli, insonparvarlik va individual-ijodiy yondashuvlarni tahlilga tortilib, pedagoglar tomonidan yangi pedagogik texnologiyalarni qabul qilish hamda qo'llash imkoniyatlari, shu jumladan

ta'limning innovatsion metodlari, texnologiyalarining dars jarayonlariga integratsiyasi ham muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: *pedagogik innovatsiya, ta'lim texnologiyalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, innovatsion yondoshuvlar, pedagogik jarayon.*

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalari sifatini bitiruvchilarning kompetensiya darajasi asosida baholash hamda pedagoglarda innovatsion kompetentlikni ta'limning zamonaviy texnologiyalari vositasida rivojlantirish, ta'limning yangi paradigmalari ishlab chiqish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va dasturlari orqali o'qitishning an'anaviy va zamonaviy usullaridan kompleks foydalanish hamda didaktik vositalarning integrallashgan interfaol ta'lim texnologiyalari, mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning samarali mexanizmlari yo'lga qo'yilmoqda. Shu sababli, mustaqil fikrlovchi va qaror qabul qila oluvchi, o'zgalar fikrini tinglab, uni e'tiborga olgan holda xulosa chiqara oluvchi shaxsni tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jamiyatda sodir bo'layotgan bugungi kunning yangiliklari va iqtisodiy o'zgarishlari ta'lim tizimi mazmunini ilg'or xorijiy tajribani keng joriy etgan holda loyihalash hamda standartlashtirishni taqazo etmoqda. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish vazifasi belgilab qo'yilgan¹

Ta'lim berish jarayonida innovatsiyalardan foydalanish bugungi kunda davr talabiga aylanmoqda. Tadqiqotimizda qisqacha innovatsion ta'lim texnologiyalari tushunchasini yoritib beramiz. "Innovatsion ta'lim texnologiyalari" va "ta'lim innovatsiyalari" tushunchalarining mazmuni. Lug'aviy jihatdan "innovatsiya" tushunchasi ingliz tilidan tarjima qilinganda ("innovation") "yangilik kiritish" degan ma'noni anglatadi. "Innovatsiya" tushunchasi mazmunan aniq holatni ifodalaydi. Innovatsiya – muayyan tizimning ichki tuzilishini o'zgartirishga qaratilgan faoliyat "O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi"da ko'rsatilishicha, innovatsiya quyidagicha mazmun va tushunchalarga ega:

1) texnika va texnologiya avlodlarini almashtirishni ta'minlash uchun iqtisodiyotga sarflangan mablag'lar; 2) ilmiy-texnika yutuqlari va ilg'or tajribalarga asoslangan texnika, texnologiya, boshqarish va mehnatni tashkil etish kabi sohalaridagi yangiliklar, shuningdek, ularning turli sohalar va faoliyat doiralarida qo'llanishi. Mijozlar va manfaatdor tomonlar uchun qiymat yaratadigan yangi yoki sezilarli darajada

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PF-5847-sonli Farmoni. Xalq so'zi gazetasi 09.10.2019 y.

takomillashtirilgan g'oyalar, mahsulotlar, xizmatlar, jarayonlar yoki biznes modellarini yaratish va muvaffaqiyatli amalga oshirish jarayoni. Bu shunchaki yangi g'oyaga (ijodkorlikka) ega bo'lish emas, balki bu g'oyani hayotga tatbiq etish va uni muammoni hal qiladigan yoki real dunyoda qo'shimcha qiymat beradigan narsaga aylantirishdir.

Amerikalik psixolog E.Rodgers o'z tadqiqotlarida innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning ijtimoiy-psixologik jihatlari, ijtimoiy munosabatlarga yangilik kiritish, bu jarayonda ishtirok etuvchi shaxslarning toifalari, ularning yangilikka bo'lgan munosabatlari, yangilikni qabul qilish, mohiyatini anglashga bo'lgan tayyorlik darajasi hamda muayyan shaxslar toifalari o'rtasidagi innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning tasnifi masalalarini o'rgangan.[1]

Innovatsion o'qitish o'quvchilarni jalb qilish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish orqali o'quv tajribasi va natijalarini yaxshilash uchun yangi, ijodiy strategiyalardan foydalanadi. Bu talabaga yo'naltirilgan fikrlashni, loyiha yoki so'rovga asoslangan o'rganish kabi usullar bilan tajriba o'tkazishga tayyorlikni va o'z-o'zidan maqsad sifatida emas, balki faollikni oshirish uchun texnologiyadan tanlab foydalanishni o'z ichiga oladi.

Innovatsion ta'lim (ingl. "innovation" – yangilik kiritish, ixtiro) – ta'lim oluvchida yangi g'oya, meyor, qoidalarni yaratish, o'zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg'or g'oyalar, meyor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta'lim. Innovatsion ta'lim jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalar innovatsion ta'lim texnologiyalari yoki ta'lim innovatsiyalari deb nomlanadi.

Ta'lim innovatsiyalari – ta'lim sohasi yoki o'quv jarayonida mavjud muammoni yangicha yondoshuv asosida yechish maqsadida qo'llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar. Ta'lim innovatsiyalari "innovatsion ta'lim" deb ham nomlanadi.

Tadqiqotchilar innovatsion jarayonlar tarkibiy qismlarini o'rganishning ikki yondashuvini ajratadilar: yangilikning individual mikrosathi va alohida-alohida kiritilgan yangiliklarni o'zaro ta'siri mikrosathi.[2]

Birinchi yondashuvda hayotga joriy etilgan qandaydir yangi g'oya yoritiladi. Ikkinchi yondashuvda alohida-alohida kiritilgan yangiliklarning o'zaro ta'siri, ularning birligi, raqobati va oqibat natijada birining o'rnini ikkinchisi egallashdir.

Olimlar innovatsion jarayon mikrotuzilmasini tahlil qilishda hayotning davriyligi konsepsiyasini farqlaydilar. Bu konsepsiya yangilik kiritishga nisbatan o'lchanadigan jarayon ekanligidan kelib chiqadi. Pedagogikaga oid adabiyotlarda innovatsiya jarayoni sxemasi beriladi. U quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

1. Yangi o'oya tug'ilishi yoki yangilik konsepsiyasini paydo qilish bosqichi, u kashfiyot bosqichi deb ham yuritiladi.

2. Ixtiro qilish, ya'ni yangilik yaratish bosqichi.
3. Yaratilgan yangilikni amalda qo'llay bilish bosqichi.
4. Yangilikni yoyish, uni keng tadbiq etish bosqichi.
5. Muayyan sohada yangilikning hukmronlik qilish bosqichi. Bu bosqichda yangilik o'zining yangiligini yo'qotadi, uning samara beradigan muqobili paydo bo'ladi.
6. Yangi muqobillik asosida, almashtirish orqali yangilikning qo'llanish doirasini qisqartirish bosqichi. Yangilik kiritishning tizimli konsepsiyasi mualliflari innovatsion jarayonlarning ikki muhim shaklini farqlaydilar. Birinchi shaklga yangilik kiritishni oddiy ishlab chiqish kiritiladi. Bu ilk bor mahsulot o'zlashtirgan tashkilotlarga taalluqlidir. Ikkinchi shaklga yangilikni keng ko'lamda ishlab chiqish taalluqlidir. Yangilik kiritish ham ichki mantiq, ham vaqtga nisbatan qonuniy rivojlangan va uning atrof-muhitga o'zaro ta'sirini ifodalaydigan dinamik tizimdir.

O'qituvchi innovatsion faoliyatining eng muhim komponentlaridan biri kreativlikdir. 16 Kreativlik termini angliya-amerika psixologiyasida 60-yillarda paydo bo'ldi. U individning yangi tushuncha yaratishi va yangi ko'nikmalar hosil qilish qobiliyati, xislatini bildiradi.

Ta'lim tizimida innovatsion uslublarni ishlab chiqishning zaruriyati Hozirgi sharoitda innovatsion faollik oliy ta'limning ham mazmun hamda tashkiliy tuzilmaviy jihatdan qayta ishlab chiqish bilan bevosita bog'liq. Bu jarayonlarning asosi bo'lib oxirgi uch, o'n yillikda pedagogik ta'lim nazariyasini tezkor ishlab chiqilishi bo'ldi. (A.A.Abdulina, Ye.V.Bondarevskaya, V.I.Zagvyazinskiy, V.S.Ilin, N.M.Kan-Kalik, V.A.Slastenin va b.q) Pedagogik ta'lim rivojlanishining zamonaviy innovatsion yo'nalishlarini ichida xususiy innovatsion nazariyani shaxsiy (xususiy) yo'nalishli ta'lim sohasidagi ishlanmalarni, ta'limni tashkiliy-tuzilmaviy modelini, ta'limni ko'p darajali tizimini rivojlantirishni ajratib ko'rsatish mumkin. Oxirgi o'n yillikda pedagogik innovatsion nazariy asoslari ishlab chiqilyapti. Ayniqsa, K.Anglovskiy M.V. Klarin, V.Ya.Lyudis, M.N.Potapov, S.D.Polyakov, T.I.Shamova, O.T.Xomeriki, N.R.Yusupbekova, V.A.Slastenin va b.q.larning ishlarida pedagogik professionalizmni rivojlantirishning o'ziga xos tomonlarini aniqlash va oliy ta'limda o'qitish jarayonida bo'lg'usi o'qituvchining innovatsion imkoniyatlarini rivojlantirish olib borilayotgan ilmiy-tadqiqotlarning bahs mavzusi bo'lib qolmoqda.[3]

Shaxsiy yo'nalishli ta'lim konsepsiyasi madaniy-tarixiy va faoliyatli yondashuvga asoslanadi (L.Vigotskiy, A.A.Leontev, D.B.Elkonin, E.V.Ilenko, V.V.Davidov, G.P.Shedrovitskiy, A.G.Asmolov) va bugungi kunda umummetodologik jihatdan V.V.Serikov, V.G.Sukerman, V.P.Zinchenko, L.N.Kulikovlarning ishlari alohida ahamiyatga molik.

Oliy ta'lim muassasalarida geografiya darslarida innovatsion jarayonlarni tashkiletishda o'ziga xos yondoshuvlar kuzatildi. Ular:

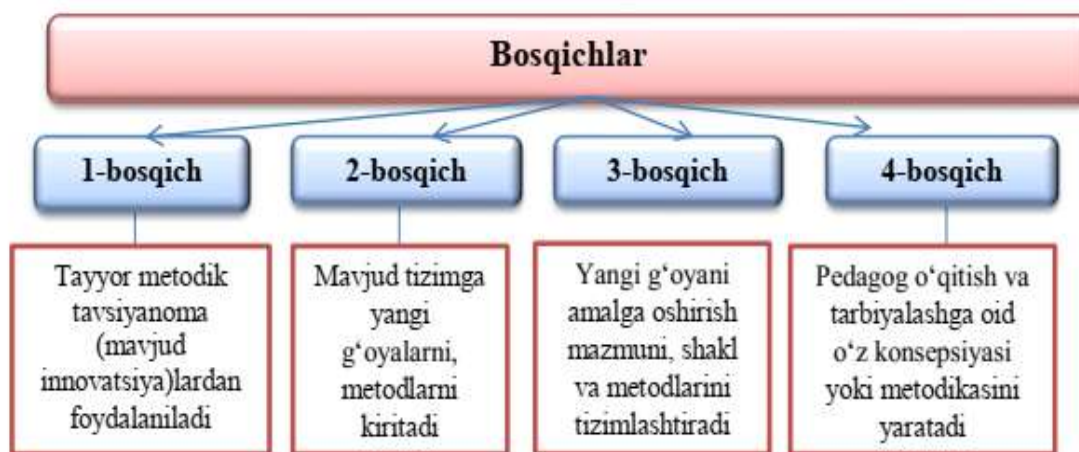
1. Gnostik-dinamik yondoshuv (unga ko'ra pedagoglar pedagogik innovatsiyalar, ularning turlari, yaratilishi, amaliyotga tadbiiq etilishi, xorij mamlakatlarida yaratilgan ilg'or pedagogik (ta'limiy) innovatsiyalar va ularni o'rganish, mahalliy shart-sharoitlarni inobatga olgan holda amaliyotda ulardan foydalanishga doir bilim, ko'nikma, malakalarni izchil o'zlashtiradilar, o'z faoliyatlarida pedagogik innovatsiyalarni faol qo'llash borasidagi tajribalarni o'zlashtiradilar). 2. Individual faoliyatli yondoshuv (bunda pedagoglar o'zlarining indiviual imkoniyatlari, qobiliyatlari, tajribalariga tayangan hola amaliyot faoliyatda pedagogik innovatsiyalarni qo'llashda muayyan izchillikka erishadilar). 3. Ko'p subyektkli (dialogik) yondoshuv (mazkur yondoshuv pedagogik jarayonda innovatsiyalarni hamkasblarning o'zaro, xususan, ko,,p yillik ish tajribasi, kasbiy mahorat va tajribaga ega pedagoglarning faoliyatlari bilan tanishish, ularning ta'lim innovatsiyalarini samarali, maqsadli va uzluksiz qo'llashga doir tavsiya hamda ko'rsatmalaridan foydalanishlarini ifodalaydi).

4. Insonparvarlik yondoshuvi (ushbu yondoshuv pedagogik jarayonda innovatsiyalarni qo'llashda ta'lim oluvchilarning imkoniyatlari, xohish-istaklari, qiziqishlari, bilim, ko'nikma va malakalari darajasini inobatga olish maqsadga muvofiqligini yoritishga xizmat qiladi).

5. Individual-ijodiy yondoshuv (unga ko'ra har bir pedagog faoliyatini o'rganilayotgan mavzu, o'quv materialining mohiyati, shuningdek, o'z imkoniyatlari, salohiyati, mahorati, ish tajribasidan kelib chiqqan holda ta'lim va tarbiyajarayonlarini ijodiy ishlanmalar asosida tashkil etadi

Agar o'qituvchining tayyorgarligi ya'ni uning bilimdonligi hamda pedagogik maxorati doimo talab darajasida hamda talabanning qiziqishi, diqqatini jamlash va eslab qolishi doimo yuqori darajada bo'lganda edi, ta'lim-tarbiya jarayonida istalgan usuldan foydalanganda ham yuqori natijaga erishish mumkin bo,,lar edi. Lekin bu ko'rsatkichlar tez o'zgaruvchan bo'lib, pedagogik jarayonni ana shu o'zgarishlarni hisobga olgan xolda olib borish eng zarur shartlardan hisoblanadi. Aks xolda ta'lim tarbiya jarayonidan ko'zlangan maqsadga erishib bo'lmaydi.

Shuning uchun oliy o'quv yurtlari malakali kasb egalarini tayyorlashda zamonaviy o'qitish metodlari-interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalarning o'rni va roli benihoyat kattadir. Bunda pedagogik texnologiya va pedagogik maxoratiga oid bilim, tajriba va interaktiv metodlar talabalarni bilimli, yetuk malakaga ega bo'lishlarini ta'minlaydi. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon xamda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq foydalaniladi.

Pedagoglarda innovatsion yondoshuvning 4 bosqichi.1-rasm

Oliy ta'lim muassasalarida geografiya ta'lim yo'nalishi geografiya o'qitish metodikasi darslarida talabalarning texnik ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda o'qitishning innovatsion ta'lim texnologiyalar, interfaol ta'lim tenologiyalari, kreativ texnologiyalar, zamonaviy vositalar yordamida tashkil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bo'lajak geografiya o'qituvchilarini zamonaviy pedagogik kompetensiyalar bilan qurollantirish, ularni innovatsion g'oyalarni qabul qilishga va amaliyotda qo'llashga tayyorlash ta'lim sifatini tubdan oshirish va istiqbolli mutaxassislar tayyorlashning asosiy garovidir. Maqolada ko'rsatilgan yondashuvlar va tavsiyalar nafaqat geografiya, balki boshqa fanlar o'qituvchilari uchun ham qimmatli metodik material hisoblanadi. Dars jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash talabalarda ilmiy izlanishga qiziqishni uyg'otadi, bunyodkorlik va ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Natijada egallangan bilim, malaka va ko'nikmalar amaliy faoliyatda tadbiiq etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'grisidagi PF-5847-sonli Farmoni. Xalq so'zi gazetasi 09.10.2019 y.
2. Mirziyoyev SH.M. Yangi O'zbekiston Strategiyasi. Toshkent, —O'zbekiston, 2021.
3. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B Innovatsion ta'lim texnologiyalari. Toshkent: 2015. –208 bet
4. Geografiya fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar modul bo'yicha o'quv uslibiy majmua. Samarqand 2019. 80-bet
5. Tolipov. O'.Usmonboyeva Pedagogik texnologiyalaring tatbiqiy asoslari.Toshkent 2006.

6. Abdurazakov F, Meliyev S Interactive methods used in the formation of creative activity (on the example of primary school students). // *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* (2022), 257-262
7. Adawiyah, R, Irawan, F., Zubaidah, S., F The relationship between creative thinking skills and learning motivation in improving student learning outcomes. *American Institute of Physics Conference Series*. 2569, p. 1-8. Malang: LLC.